

Evoluția modului de viață rural

Modul de viață se conturează din punct de vedere istoric în funcție de condițiile economice, sociale, culturale specifice societății la un moment dat. Identificarea factorilor care intervin în structurarea modului de viață, precum și relevarea acțiunii lor pot contribui atât la evidențierea mai pregnantă a specificului unui mod de viață, cât și la predicția evoluției acestuia.

Modul de viață rural tradițional este în esență de tip gospodăresc, determinat de un cadru de existență bine definit, în care se consumă și se solicită bunuri și relații exprimând standardul care stabilește felul de organizare a trebuințelor și aspirațiilor în interiorul gospodăriei. Cercetarea modului de viață rural presupune deci: evidențierea relației dintre condițiile de viață și comportamentele umane, a felului în care se organizează viața săteanului în noile condiții, a modificărilor mai importante produse în mentalitatea locuitorilor de la sate, precum și a modului în care evoluează organizarea vieții gospodărești în mediul rural, ca răspuns adecvat la acțiunea unor noi modele socio-economice și culturale, avînd ca scop modernizarea vieții rurale.

Unele dintre aceste aspecte au constituit obiectivul studiului sociologic elaborat în cadrul cercetării pluridisciplinare* axată pe cunoașterea specificului tradițional al clădirilor de locuit din mediul rural; investigația de teren s-a realizat în 28 de județe, efectuîndu-se convorbiri pe bază de chestionar în 762 gospodării familiale.

Analiza datelor de teren a relevat faptul că la nivelul familiei rurale s-au produs o serie de schimbări esențiale în ceea ce privește structura socio-demografică și ocupațională, cu repercusiuni asupra comportamentului specific de locuire și gospodărire. Astfel, mărimea medie a familiei este de 3,6 persoane, valoare apropiată de cea înregistrată la ultimul recensămint cînd a fost de 3,4 persoane/gospodărie; organizarea spațiului în comun sau individual în cadrul gospodăriilor se realizează în funcție de mărimea familiei, în sensul că pe lângă tendința de individualizare familială a gospodăriei — în 76% din cazuri există o singură familie în curte — se menține într-o proporție însemnată și gospodăria lărgită în sens tradițional, care cuprinde două sau trei familii înrudite în aceeași curte în 23% cazuri; ponderea familiilor alcătuite din două generații

* Clădiri de locuit cu puține niveluri și clădiri social-culturale pentru mediul rural și urban alcătuite pe baza principiilor arhitecturii românești specifice diferitelor zone ale țării (1986—1989). Cercetarea a fost inițiată de ICCPDC și s-a realizat cu participarea institutelor județene de cercetare și proiectare sub îndrumarea Institutului de proiectare „Prahova” și a IPCT — Laboratorul de studii și cercetări sociologice.

— părinți și copii — tinde să crească — fiind de 53%, în defavoarea celor de tip lărgit care reprezintă doar 19%; statutul ocupațional al familiilor prezintă tendința de creștere relativă a tipului de familie „mixtă” — 21% — în care persoanele active lucrează în domenii economice diferite — atât în agricultură, cât și în industrie, servicii din rural și/sau urban; totodată, a apărut un nou tip de familie rurală denumită „neagricolă”, deoarece membri activi prestează activitate exclusiv în unități industriale și/sau servicii din rural sau urban, reprezentând 34%; doar o proporție de 37% sînt familii de agricultori, membrii lor fiind ocupați exclusiv în sectoare economice agricole; este evident faptul că agricultura nu mai reprezintă astăzi singura ocupație a locuitorilor de la sate, aceștia orientându-se spre activitățile neagricole care le asigură pe lângă venituri bănești permanente și un statut social valorizat pozitiv, comparativ cu cel de agricultor; un alt tip de familie care are o pondere relativ redusă — de numai 8% — este cel al familiilor de pensionari.

Urmare a schimbărilor intervenite în structura familiei rurale este firesc să se modifice și comportamentele de locuire și gospodărire ale familiilor rurale, comportamente caracterizate printr-un set de indicatori elaborați astfel încît să permită evidențierea aspectelor „tradiționale” și a celor „moderne” survenite în modul de viață al populației rurale.

Dintre indicatorii ce caracterizează *condițiile de locuire* sînt relevanți îndeosebi cei referitori la mărimea locuinței și densitatea de locuire. Astfel, pentru casele studiate revin — în medie — 3 camere pe locuință, cu o suprafață locuibilă totală de aproximativ 79 m²/locuință, ceea ce înseamnă că la nivelul locuinței se înregistrează o densitate de aproximativ o persoană/cameră și, respectiv 22 m²/persoană. Casa tradițională din mediul rural prezintă o anumită diferențiere a încăperilor în funcție de destinația lor: camera *curată* (care în mod tradițional este considerată a fi încăperea reprezentativă pentru familie, aceasta fiind utilizată doar ocazional) tinde să devină în prezent ceea ce numim în mod obișnuit cameră de zi sau sufragerie, dobîndind tot mai multe funcțiuni în bugetul de spațiu locativ al familiei; această cameră are în general suprafața mai mare — de cca. 19 m² — în raport cu celelalte încăperi: dormitorul mare (al părinților) are o suprafață de cca. 16m², iar dormitorul mic (al copiilor) — 15 m². Reține atenția faptul că bucătăria — de vară, de iarnă — își menține și astăzi modul tradițional de utilizare: datorită mărimii relativ mari — 14 m² — comparabilă cu cea a unei camere de locuit este destinată nu numai desfășurării activităților proprii, specifice (prepararea și servirea mesei), ci și unor activități improprii, cum sînt odihna în timpul zilei, vizionări TV, vizite de scurtă durată etc. În economia de spațiu pentru locuire, existența unei bucătării spațioase permite familiei să se rezume — îndeosebi iarna — la utilizarea acesteia și pentru odihna nocturnă, întrucît aceasta este o încăpere cu „foc continuu” și astfel se poate economisi combustibilul necesar pentru încălzirea dormitoarelor.

Referitor la *dotările edilitare și tehnico-sanitare* din locuință, datele de teren relevă faptul că majoritatea caselor studiate sînt racordate la rețeaua de curent electric, ceea ce facilitează atât iluminatul locuințelor, cât și utilizarea aparatelor electrocasnice, a surselor de informare în masă; canalizarea se realizează în 20% din gospodării prin puț absorbant și în 8% prin conducte; în celelalte cazuri evacuarea reziduurilor menajere

se face în șanț (adeseori, chiar dacă există racordul la conducta de canalizare); alimentarea cu apă se asigură de la fântână proprie într-o proporție de 64 %, sau de la fântână pe stradă — 11 %; doar 19 % dintre locuințe sînt racordate la rețeaua de alimentare cu apă. Ca urmare a realizării acestor dotări s-au îmbunătățit simțitor condițiile de salubritate și confort ale locuințelor. Astfel, 31 % dintre case dispun de baie și 14 % de WC în locuință (paralel cu existența WC-ului din curte). Existența acestor dotări igienico-sanitare este cu atît mai relevantă pentru tendința de îmbunătățire a condițiilor de viață ale locatarilor, cu cît ponderea caselor ce nu dispun încă de baie și WC în locuință se menține relativ ridicată (69 % nu au baie și 86 % nu au WC.)

Mobilarea locuinței se realizează într-o proporție de 26 % cu piese de mobilier tradițional, în restul cazurilor fiind utilizate elemente moderne de mobilier și obiecte tradiționale. Ca urmare, o treime din interioare păstrează aspectul tradițional, datorită utilizării ca elemente decorative scoarțele, vasele de lut, obiectele de artizanat cu specific local; restul de două treimi sînt decorate preponderent cu produse de tip industrial, moderne — tablouri, covoare, bibelouri etc.

În ceea ce privește *dotarea gospodăriei cu aparate electrocasnice* evidențiem utilizarea frigiderului (în paralel cu pivnița sau beciul) de către 68 % dintre familiile intervievate, a fierului de călcat — de aproximativ 80 %, a mașinii de spălat — în jumătate dintre gospodării; aspiratorul de praf este folosit de numai o treime, poate și pentru faptul că mijloacele tradiționale utilizate la curățenia în locuință sînt încă satisfăcătoare; un sfert dintre familii obișnuiesc să folosească reșoul și 14 % și-au instalat boiler pentru încălzirea apei.

Referitor la *dotarea culturală* ponderile cele mai semnificative sînt înregistrate de radio (86 %) și TV (77 %); în ordine ierarhică se constată existența bibliotecii în 34 % locuințe, a picup-ului în 19 % și magnetofonului/casetofonului — 15 %.

Este important de reținut și faptul că *achiziționarea de vehicule de transport* este orientată cu predilecție pentru bicicletă (cca 53 %) și automobil (21 %), mai puțin pentru motocicletă (3 %).

Indicatorii menționați vizează două aspecte ale modului de viață al familiei rurale contemporane: pe de o parte, condițiile de existență din locuință și gospodărie evidențiate de indicatorii privind dotările și bunurile achiziționate, iar de altă parte comportamentele oamenilor exprimate prin activitățile desfășurate ca urmare a utilizării acestora. Ambele aspecte reflectă atît puterea economică, cît și mentalitățile ce se ascund în comportamentele privind organizarea și înzestrarea gospodăriilor proprii.

Ipoteza ce a stat la baza analizei este aceea că în aprecierea nivelului de modernitate a modului de viață al populației rurale nu este atît de decisiv efortul material pentru procurarea obiectelor respective și realizarea dotărilor care permit creșterea confortului în locuință, cît mai ales o disponibilitate, un anumit nivel cultural sau un anumit contact cu alte moduri de viață decît cele țărănești.

Tendința de modernizare evidențiată la nivelul condițiilor de viață din locuința rurală se constată și în *comportamentele productive* ale gospodarilor. Este cunoscut faptul că principala condiție a dezvoltării economice

a gospodăriei sătești o constituie obținerea unei producții agricole, vegetale și animale, ca urmare a cultivării lotului (grădinii) și creșterii animalelor. Investigația de teren a relevat în ceea ce privește cultivarea grădinii faptul că aceasta se realizează prin practicarea monoculturii în 23 % din cazuri, predominând cultivarea legumelor; în 67 % situații se practică policultura: de exemplu, legume + cereale (12 %), legume + pomi fructiferi (16 %), legume + cereale + pomi fructiferi (7 %), legume + viță de vie (13 %). Referitor la creșterea animalelor se înregistrează ponderi semnificative îndeosebi la speciile de animale mici și păsări (cea 80 %) și mai puțin la animale mari (bovine, cabaline etc.). În general, produsele agricole obținute sînt destinate pentru consumul familiei, rareori pentru valorificare pe piață.

Analiza cantitativă și calitativă a principalelor tipuri de activități — cultivarea pămîntului și creșterea animalelor — a luat în considerare 26 ocupații gospodărești distincte grupate în 4 categorii: prelucrarea și păstrarea semințelor și legumelor; prelucrarea și păstrarea fructelor; prepararea și depozitarea produselor agricole de origine animală, inclusiv depozitarea furajelor; prepararea și păstrarea produselor agricole pentru consumul familiei.

Ca urmare, la nivelul gospodăriei rurale se conturează două comportamente: productiv și de consum. În termenii modernității, acestea s-ar traduce prin *tradițional* — cînd predomină comportamentul productiv în raport cu cel de consum, *modern* — cînd predomină consumul și de *tranziție* — cînd sînt prezente ambele tipuri.

În raport cu structura ocupațională a familiilor rurale se structurează anumite relații de dependență a productivității agricole din gospodărie de activitatea economică desfășurată în afara ei: cu cît crește numărul de persoane ocupate în sectoare neagricole — mai ales a persoanelor care fac naveta — cu atît scade productivitatea la nivelul gospodăriei rurale.

S-au delimitat următoarele comportamente corespunzătoare principalelor tipuri de familii:

— preponderența comportamentului gospodăresc tradițional la familiile de agricultori cu număr mic de navetiști, ai căror membri desfășoară un volum mare și diversificat de activități productive în gospodărie; în cazul acestor familii modul de viață păstrează notele specifice tradiționale;

— preponderența comportamentului gospodăresc de tranziție la familiile mixte în care unii dintre membri activi lucrează în agricultură, iar alții în sectoare neagricole (eventual navetiști) și care realizează o productivitate ridicată în gospodărie, dar sînt orientate și spre consum; în modul de viață specific acestor familii se îmbină condițiile moderne de trai cu elementele tradiționale ale comportamentului;

— comportamentul gospodăresc modern este caracteristic familiilor neagricole ai căror membri activi lucrează în sectoare industriale sau/și servicii din rural sau urban, cu mulți navetiști; ele fiind înclinate mai mult spre consum decît spre obținerea în gospodăria proprie a produselor agricole necesare; faptul este justificat în parte de diminuarea timpului zilnic disponibil pentru desfășurarea activităților de cultivare a grădinii și creștere a animalelor, precum și de existența resurselor bănești care

permit familiei să cumpere aceste produse; modul de viață este caracterizat ca modern întrucît condițiile de existență din locuință permit îmbunătățirea confortului de locuire și gospodărire și implicit „modernizarea” comportamentului uman;

— un caz aparte îl reprezintă familiile de pensionari care sînt caracterizate printr-un comportament centrat mai ales pe consum și în mai mică măsură pe producția agricolă gospodărească, fapt motivat de vîrsta înaintată și starea precară a sănătății; modul de viață al acestor familii este marcat de condițiile tradiționale de locuire și „modernismul” comportamentului gospodăresc.

Restructurările produse la nivelul gospodăriei familiale rurale atît în privința condițiilor de existență, cît și a comportamentelor umane au favorizat diversificarea modului de viață rural, consecință și a dorinței oamenilor de la sate de a trăi o viață modernă civilizată. În prezent, nota dominantă a vieții oamenilor de la sate nu mai este dată de activitățile agricole tradiționale, chiar dacă în unele zone acestea sînt încă predominante. În condițiile dezvoltării și amenajării tuturor localităților rurale din țara noastră, prin desfășurarea în cadrul comunelor a unor activități din domeniul economice industriale, agroindustriale, servicii etc., este previzibil că modul de viață rural va înregistra numeroase transformări și mutații calitative în sensul concordanței lui cu cerințele unei vieți civilizate.

Dacă în perioadele caracterizate de ritmuri scăzute sau lente ale industrializării și modernizării orientarea spre dezvoltarea unor gospodării proprii ca sursă exclusivă de existență era relativ accentuată, o dată cu intensificarea proceselor de industrializare și dezvoltare a așezărilor sătești au apărut noi existențe în ceea ce privește organizarea și utilizarea resurselor economice și umane, a consumului de bunuri materiale și culturale, a utilizării timpului liber, conducînd la apariția unui nou mod de viață rural — cel modern.

februarie 1990

MARILENA GÂNJU